

Jesaja - 4e lied van de Lijdende Dienaar (Jes 52,13-15 en 53,1-12)

We hoorden het vierde lied van de dienaar van JHWH, Heer, Ene, Eeuwige, de Naam.

Situering: in het tweede deel van het enig mooie en aangrijpende Bijbelboek Jesaja – altijd weer te lezen, het weze maar een tekstflard, al is het maar één zin, genoeg om de dag door te komen – in het 2e deel van Jesaja (in geleerde taal: Deutero-Jesaja 40-55, deutero is Grieks voor “tweed”) **onderscheidt men vier tekstfragmenten** die men de liederen van de dienaar van JHWH noemt (Jes. 42,1-4; 49,1-6; 50,4-11 en 52,13-53,12).

Het vierde lied is het meest bekende omdat zoveel zinsneden eruit als refrainen weerklinken in de vieringen van de Goede Week, in oratoria van grote componisten, zinsneden die de gemeenschappen van eerste christenen gebruikt hebben om Jezus' arrestatie, geseling en bespotting, terechtstelling, te beschrijven:

man van smarten
onze smarten heeft hij gedragen
hij werd gefolterd,
hij heeft zijn mond niet geopend,
zoals een lam dat naar de slacht wordt geleid
door een gewelddadig vonnis werd hij weggenomen....

Ik zoek een toegang tot die enig mooie tekst, nu, hier, in de Advent, op vijf manieren:

Eén. Annemie kiest nu die tekst ter voorbereiding van het Kerstfeest, als adventsviering. Enkele jaren geleden zou ik gezegd hebben: Mis! Fout! Het lied van de dienaar, dat is Goede Week, niet Advent. Want Advent, dat is toch warmte, en blijde verwachting, en nakende geboorte. Maar nu heb ik geen moeite meer met de lijdende dienaar in de advent, integendeel. Want advent:

- dat zijn de troepen van Herodes die grenzen bewaken, gealarmeerd als hij is door de aankondigde geboorte van de Messias die uit Betlehem zou komen;
- dat is Romeinse bezetting met kruisen en galgen op de kruispunten van de wegen waarlangs dat koppeltje – misschien niet eens getrouwd – hoogzwanger toch durft naar Betlehem te stappen;
- dat is ook een kind in de schoot van z'n moeder dat de koning en zijn soldaten voor de gek houdt.

Dankzij dat besef kan ik niet anders dan heel veel hoogdravende teksten uit de Bijbel die we in de liturgie lezen en zingen met ironie en humor meelesen en zingen. Een voorbeeld uit de psalmen: “zing een nieuw lied, vertel de volken het verhaal van zijn glorie” – de stank en de stront van de herders en hun schapen. Tot hen, naar de herders gaat hij, niet naar het paleis van de koning, niet naar de herenwoning van de hogepriester, niet naar de huizen van de rijken, maar naar het uitschot van de maatschappij, onbetrouwbaar volkje dat niet eens een domicilie heeft.

Nu, zestig jaar nadat ik me intensiever begon in te leven in de liturgie, versta ik eindelijk waarom de liturgie, en ik noem de liturgie graag onze Moeder de Heilige Kerk, versta ik eindelijk waarom op Tweede Kerstdag het feest van Stefanus, de eerste martelaar, wordt gevierd, en waarom op 28 december de moord op de onnozele kinderen, de moord op de onschuld, wordt herdacht. En waarom op de icoon van Onze-Lieve-Vrouw van Altijddurende Bijstand (die in bijna alle parochiekerken hangt) het kind Jezus z'n schoen verliest, omdat het schrikt van de martelaarstuigen waarmee hij zal gekruisigd worden, de zogenaamde passiewerktuigen die hem getoond worden. Benoît Standaert heb ik ooit horen zeggen: aan de kindermoord in Betlehem ontsnapt hij, dertig jaar later zal hij niet meer ontsnappen. Wij zingen straks: “Gij komt, even weerloos als wij mensen” .

Het tweede dat ik wil zeggen is gemakkelijker. De op zich soms toch wel moeilijke liederen van de lijdende dienaar worden voor ons in één blik ontsloten door andere lijdende dienaren. Op dit moment draagt Zuid-Afrika zijn dienaar van JHWH ten grave. 26 jaar binnenlandse gevangenis en bijna evenveel jaren buitenlandse veroordeling maken iets duidelijk van dat geheim dat daarnet in de Jesaja-tekst werd

opgeroepen. En er zijn meer mensen die ons helpen te verstaan – meer dan redelijk, anders dan redelijk, dieper, wat deze mysterieuze dienaar openbaart. Ik noem graag die ene Oostenrijkse boerenzoon, Franz Jägerstätter, die tegen allen en iedereen in om gegronde redenen – omdat hij het boze en de boze weerstond (hij gebruikte het woord “zonde”) – dienst weigerde in het leger van Hitler en daarom in 1943 als een lam naar de slachtbank werd geleid, door iedereen gek verklaard, ook na de oorlog. Want het heeft nog veertig jaar geduurd voor men in hem de lijdende dienaar van God herkende en erkende.

Ten derde. We zingen “Hij is ons gegeven als een pijn die ons geneest”. Hoe? Hoe dient de mens met het syndroom van Down ons als hij tussen ons zit, in en buiten de viering? Hoe dient de gehandicapte ons als wij hem helpen? Hoe dient de zieke ons als die zich door ons moet laten schoonmaken? Dienaar – moeten we het niet omkeren? Dient hij óns? Een dagend lichtje dat bij mij heel jong is. Ik kreeg de eerste keer een bevestiging van die manier van kijken in een brievenboek, een boek met brieven tussen Jean Vanier, de stichter van De Ark, en de agnostische Franse psychoanalytica Julia Kristeva. Hun dialoogboek draagt de titel “Leur regard perce nos ombres”, letterlijk “Hun blik breekt door onze schaduwplekken door”, ik vertaal het: hun blik breekt mijn onbegrip open. Zou dat niet de dienst kunnen zijn van de dienaren van JHWH dat ze ons en de hele samenleving wakker maken, wakker houden voor dat waar het eigenlijk in dit leven op aan komt? Een bevestiging kreeg ik in een citaat bij de DS-reeks over de openbaar-vervoerbelevissen van Mustafa Kör. Donderdag 5 december, p. 13: “Hoe we omgaan met die gehandicapte, dat buitenbeentje zoals ik, zegt meer ons onszelf dan welk rapport ook.” De lijdende dienaar als openbaring van mezelf aan mezelf.

Ten vierde. Annemie schrijft in haar inleidende tekst bij deze drie adventszondagen: “m'n wens om een cyclus te wijden aan de liederen van de lijdende dienaar werd telkens weer opzij geschoven. Heeft men schrik van de woorden 'lijdende dienaar'? Iemand zei me: ik houd niet van die woorden, ze klinken mij te onderdanig, te onderworpen.” Inderdaad, zinsneden uit dit vierde lied hebben de lijdensmystiek gevoed, een soms ziekelijke lijdensmystiek: “vanwege onze zonden werd hij gebroken, dankzij zijn striemen is er genezing voor ons.” Wat doen we met zulk een zin?

Ik grijp naar de uitleg in een voetnoot van de officiële katholieke Bijbelvertaling, de Willibrord Vertaling (mijn uitgave is bijna 20 jaar oud – misschien stond het ook al in de eerste druk van 1975): “dat de onschuldige kan lijden om schuldigen te redden, is een totaal nieuw denkbeeld in het Oud Testament”. Dankzij het werk van René Girard over het zondebokmechanisme kunnen wij met dit totaal nieuw denkbeeld weer op een heel creatieve, verrijkende manier aan het werk. Misschien dat Patrick Perquy, die al zijn halve leven lang werkt aan het ontsluiten van Girards denkbeelden voor ons, daarover volgende zondag iets kan zeggen?

Ten vijfde, tenslotte. De vier vorige benaderingen zijn niet op één noemer te brengen, tot een synthese te brengen. De tekst, de figuur blijft weerbarstig. Ik eindig dus met een uitnodiging om deze tekst te lezen en te herlezen. Al mag Bijbel lezen ook dat zijn: telkens weer die bladzijden opslaan die men gràg leest, grasduinen en ontdekkingen doen. Toch is Bijbel lezen ook durven lezen en herlezen van die heel moeilijke en grote teksten waarmee we geen weg weten, maar die we toch herlezen in het besef dat ze Heilige Schrift zijn. Want waarom is die schrift Heilig, wat bedoelen we als we zeggen dat die tekst “door God geïnspireerd” is? Dat mensen meer dan vijftientig eeuwen lang hebben mensen die tekst hebben gelezen als een Woord van God, zich eraan hebben gevoed. Versta ik hem niet of niet helemaal? Geen erg. Hij zegt je nu niets? Misschien gaat ie over tien jaar plots open. Elke leeftijd heeft zijn leessleutels. Lezen en herlezen met geduld. Als we tot slot zingen “Nu nog met halve woorden” geldt dat ook voor al wat we niét begrijpen van de liederen van de lijdende dienaar van Jahweh.

Geert Delbeke
De Lier, 15 december 2013